

UOT 94

ÇİN QADINININ ÖZ HÜQUQ VƏ AZADLIĞI UĞRUNDA TARİXİ MÜBARİZƏSİ VƏ NAILİYYƏTLƏRİ

Fidan Cəbrayıl qızı ƏLƏSGƏROVA

*Azərbaycan Dillər Universiteti
Beynəlxalq Münasibətlər və Regionşünaslıq fakültəsi,
Regionşünaslıq kafedrasının müəllimi*

fidan.alasgarova@adu.edu.az

Qadın cəmiyyətin harmoniyasını təşkil edir, cəmiyyətin çırağıdır. Çin cəmiyyəti tarixən qadın hüquqlarının kobudcasına pozulduğu bir cəmiyyətdir. Burada qızlara ata evində, gəlin köçdükdən sonra ər evində hər cür əzab-əziyyət verirdilər. Onların heç bir siyasi və iqtisadi hüququ yox idi.

Qız və qadınlara “footbinding” (ayağın sıxılaraq inkişafdan dayanması) işgəncəsi tətbiq olunurdu. Dul qadın heç vaxt yenidən ərə gedə bilməzdi. Qadınlar yalnız oğlan övladı dünyaya gətirdikdən sonra hörmət sahibi olurdular.

1949-cu ildən, yəni Çin Xalq Respublikası yarandıqdan sonra Çin qadını təhsil, seçki, mülkiyyət, siyasi, iqtisadi və s. hüquqlar əldə etdi. Təbii ki, buna səbəb həm Xianq Jinqyu kimi qadın hüquqları müdafiəçilərinin qadın hərəkətinə rəhbərlik etməsi, həm də XIX əsrin sonu, XX əsrin əvvəllərində Çində qızlar üçün yaradılmış məktəblərdə savadsızlığın müəyyən səviyyədə aradan qaldırılması oldu. Lakin hələ də bu ölkədə qadın hüquqları pozulmaqda davam edir. Çindən fərqli olaraq, Azərbaycanda hal-hazırda qadın hüquqları dövlət səviyyəsində qorunur.

Açar sözlər: *qadın hüququ, işgəncə, qadın hərəkəti, konstitusiya, qadağan etmək.*

“Qadınlar səmanın yarısını öz çiyinlərində daşıyırlar!”. Qadın həyatda sevilməyə və əzizlənməyə ən çox ehtiyac duyan qayğıkeş, gözəl, müqəddəs bir varlıqdır. Bəs, görəsən, cəmiyyətin harmoniyasını təşkil edən bu incə məxluqa tarixin müəyyən dövrlərində müxtəlif cəmiyyətlərdə münasibət necə olmuşdur? Qədim dövrdə və orta əsrlərdə əksər cəmiyyətlərdə qadına münasibət birmənalı olmamışdır. Bəzi rejimlərin idarəetməsi altında qadınlar təhsildən kənar qalmağa və ev işləri ilə məşğul olmağa məhkum edilmişlər. Təhsildən kənar qalan cahil qadınlar əksər hallarda acınacaqlı həyat tərzini keçirməyə məhkum olmuş, öz hüquq və azadlıqlarını dərk edə bilmədiklərinə görə tarixin qədim dövrlərindən günümüzdə kimi etiraz etmədən ağlasığmaz əzab-əziyyətə qatlan-

malı olmuşlar. Təbii ki, qadınların əksəriyyətinin şiddətə müqavimət göstərməməsinin əsas səbəblərindən biri də cəmiyyətdə olan sərt qayda və qanunlar idi. Əksər təktanlı və çoxtanlı dinlər qadını zəif və itaət etməli olan varlıqlar kimi qələmə verirlər. Bu dinlərə sitayiş edən müxtəlif cəmiyyətlər də dini qanunları əsas götürərək qadını tamamilə hüquqsuz bir varlığa çevirmişlər. Məsələn, xristianlıqda qadınlara kilsələrdə ən yüksək dini vəzifə olaraq baş rahibə olmaq layiq bilinir. Hinduizmdə qadın itaətkar ana, ev qadını, qızıdır. Dul qadın isə heç vaxt təkrar ailə həyatı qura bilməz. Hinduizmdə qadın öz sinfindən ayrı sinfin nümayəndəsinə ərə gedə bilməz. Bu dinlərin qadına münasibətini araşdırdıqda qadın hüquqlarının kobud surətdə pozulmasına əsas verən qanunların öz bəhrəsini elə həmin dinlərdən götürdüyünün bir daha şahidi oluruq. İslam dini isə humanizmi təbliğ edir. Buna nümunə olaraq Ət-Təkvir surəsinə göstərə bilərik. Burada deyilir: "Diri-diri torpağa gömülən körpə qızdan; "Axı o, hansı günaha görə öldürüldü?" (1, s.1264) Əvvəllər cahil insanlar dünyaya gələn qız uşaqlarını diri-diri basdırırdılar. Sonralar bu ənənə qadağan olundu. Yəni İslam dinində qadın hüquqlarına daha çox hörmət edilir.

Qadın hüquqlarının tarixən və indi də məhdudlaşdırıldığı ölkələrdən biri də əsas 1949-cu ildə qoyulan Çin Xalq Respublikasıdır. Dünyanın ən çox əhəlisinə sahib olan Çin həm də qadınların sayının çoxluğuna görə liderliyini qoruyub saxlayır. Bu məqalədə Çində qadınların cəmiyyətdə gördüyü şiddətin səbəb və nəticələri, onların gərgin mübarizəsi nəticəsində 1949-cu ildən sonra hüquq və azadlıqlarını əldə etməsi, hazırda ümumi mənzərəsi haqqında məlumat veriləcəkdir. Bir neçə minillik ərzində Çin qadını tarixən təhqir, alçaldılma, deqradasiya ilə üzləşmişdir. Nəhayət ki, XX əsrin I rübündə Çin Kommunist Partiyasının (ÇKP) rəhbərliyi altında Çin qadınlarının kütləvi yürüyüşü baş tutdu. Bu qadın hüquqlarının müdafiəsi ilə bağlı hərəkətə ÇKP-nin üzvü və Xennan əyalətində məktəb direktoru işləyən Xianq Jingyu rəhbərlik edirdi. Xianq J. 1919-cu ildə Xennanlı qadınların Fransada təhsil alması ilə bağlı olan layihəyə başçılıq edərək sol yönümlü partiya olan Xinmin cəmiyyətinə üzv oldu. O, Fransada tekstil fabrikində işləyə-işləyə fransız dili və marksizm ideyaları ilə tanış oldu. Çin qadını tarixin qədim dövrlərindən 1920-ci illərə kimi yaşadığı əzablı həyatdan xilas etmək üçün Xianq J. müəyyən addımlar atdı. 1921-ci ildə Çinə qayıdan və öz savadı, idarəetmə qabiliyyəti nəticəsində qısa bir müddət ərzində parlayan Xianq Jingyu ÇKP-yə üzv oldu, bir müddət sonra ÇKP-nin II milli konqresində Çinin Qadınlar Nazirliyinə nazir, ÇKP Mərkəzi Komitəsinə üzv seçildi. O, Çin qadını savadsızlıqdan, cəhalətdən xilas etmək məqsədilə İpək fabriki, Tütün fabriki kimi müəssisələrdə çalışan qadınların küçə yürüşlərinə rəhbərlik etdi. Xianq J. hətta onların yürüşləri ilə bağlı bütün sənədləşdirmə məsələlərini öz üzərinə götürmüşdü. Daha sonralar Kommunist rejimi tərəfindən xəyanət etməkdə günahlandırılan Xianq J. 1928-ci il martın 30-da həbs edildi. Lakin o qəhrəmancasına düşmənləri ilə mübarizə apararaq həbsxanada olsa belə, onlara heç bir məlumat vermədi. Nəticədə 33 yaşında

öldürüldü [2, 95-122]. Xianq Jinqyunun qadın azadlığı sahəsində az müddətdə gördüyü əvəzedilməz xidmətləri Çin qadını üçün güclü təkan rolunu oynadı. Aradan xeyli müddət keçməsinə baxmayaraq, Xianq J. hələ də Çin xalqının qəlbində yaşayır. Xianq J. və onun ardıcıllarının qorxmaz və əzmkar mübarizəsinin nəticəsi kimi 1949-cu ildən sonra Çində qadın hüquqlarının əhəmiyyətli dərəcədə genişləndirildiyinin şahidi oluruq. Nəhayət ki, Çin qadını özünün əsrlər boyu əldə edə bilmədiyi ilk qanuni tarixi qələbəsini qazandı. Belə ki, Çin Xalq Respublikası Çin qadınlarının siyasi, iqtisadi, mədəni, sosial və ailə həyatının bütün aspektlərində Çin kişiləri ilə bərabər hüquqlar əldə etdiyini elan etdi. Artıq əsrlər boyu kölə vəziyyətində kişilərin boyunduruğu altında yaşamış Çin qadınları azad Çin vətəndaşları kimi dövlətin və cəmiyyətin idarə olunmasında rəhbərlik funksiyaları icra edə bilərdilər. Çin qanunları qadın və kişilərin bərabər hüquq və azadlıqlara, bərabər ləyaqətə və mənliyə sahib olduqlarının qanuni təminatını verirdi. Çin dövləti qadına qarşı hər hansı növdə ayrıseçkiliyi qəbul etmir və qadın hüquqlarının qorunmasına təminat verirdi. Qəbul edilmiş bu qanunlar Çin qadınını qaranlıq dünyadan işıqlı dünyaya gətirən, Çində ilk dəfə olaraq qadın hüquqlarını geniş aspektdə əhatə edən qanunlar olması nöqtəyi nəzərdən aktualdır və bu gün də öz əhəmiyyətliyini qoruyub saxlayır.

Məhz qəbul edilmiş bu qanunlara əsasən Sosialist sistemin idarəsi altında Çin qadınlarının özlərinə inamı artdı və onların ağıl, istedad və bacarıqları aşkar edildi. Artıq Çin qadını Çinin sosial inkişafında cəmiyyətin sahibləri kimi iştirak edə bilir. Onlar istər iqtisadi, istərsə də mədəni və ideoloji nailiyyətlər qazanılması sahəsində öz güclərini əsirgəmir. Çin qadınları islahatlar keçirilməsi, Çinin dünyaya inteqrasiyası və müasirləşməsi istiqamətində əsas təkanverici qüvvələr hesab olunur. Belə ki, onlar həm sənaye və kənd təsərrüfatı istehsalatı, həm də elm, mədəniyyət, təhsil və səhiyyə sahəsində müxtəlif təşəbbüslər göstərərək töhfələr vermişdir. Hətta Çində belə bir deyim də var: “Qadınlar səmanın yarısını öz çiyinlərində daşıyırlar!”. Qadınlara Çinin sosial inkişafında iştirakına belə şərait yaradılması onların özlərinə inamını artırdı. Qadınlara cəmiyyətin münasibəti dəyişməyə, onlara artıq hörmət edilməyə başlandı. Hökumət işləri və siyasi məsələlərdə iştirakları onların həm mədəni bütövlüyünü qoruyub saxladı, həm də elmi bilik və istehsal bacarıqlarını artırdı.

Çin qadını sülhsevərdir. Belə ki, illərlə Çində müharibələr səbəbindən yaşanmış müsibətləri onlar əsla unutmur. Çin qadını dünyada sülhün qorunması sahəsində çox vacib qüvvə hesab olunur. Çin inkişaf edən ölkədir. Yarım-müştəmləkə şəraitində idarə olunan Çində qadınlar uzun müddət cəmiyyətin ən aşağı təbəqəsi hesab olunublar. Bu ÇKP-nin liderliyi ilə qadın hərəkatının başlaması və tarixi qələbə qazanması ilə başa çatdı. Qadınların uzunmüddətli mübarizəsi nəticəsində onların siyasi və hökumət işlərində iştirakı, təhsilə çıxışları təmin edildi, ailə və nikah məsələlərində əsaslı dəyişikliklər edildi.

Çində əvvəllər qadınların heç bir siyasi hüququ yox idi, onlar siyasi və sosial həyatdan tamamilə təcrid olunmuşdular. Qadınlar iqtisadi baxımdan kişi-

lərdən asılı idilər. Onlar kişilərin şəxsi mülkiyyəti hesab olunurdular, ailə gəlirinin bölüşdürülməsində və varislik məsələlərində qızlar nəzərə alınmırdı. Qadınların heç bir sosial statusları yox idi və onlar evlilikdən əvvəl ata, sonra isə həyat yoldaşı tərəfindən idarə olunur, onlardan asılı olurdular. Qızlar müəyyən statusa malik olduqdan, yəni ailə həyatı qurduqdan sonra oğlan uşağı dünyaya gətirdikləri təqdirdə adlandırılırdılar. Konfutsi təliminə görə, ailədə mütləq anaya və qaynanaya hörmət edilməliydi. Xüsusilə, əri uzunömürlü olan nənələrin statusu daha güclü olur və onlara daha çox hörmət edilirdi. Əgər qadının yoldaşı ölsə, onda qətiyyənlə ikinci dəfə ailə həyatı qura bilməzdi. Dul qalmış qadınlar isə öz oğullarına tabe olmalı idilər. Qadınların heç bir mülkiyyəti və azad statusu yox idi. Qızların təhsil almaq və azad cəmiyyət üzvləri kimi sosial fəaliyyətlərlə məşğul olmaq, ailə həyatı qurmaq zamanı qərar qəbul etmə hüquqları da yox idi, yalnız atalarının diqtə etdikləri namizədi qəbul edib onunla evlənməyə məcbur idilər. Eyni zamanda valideynlər astroloqların məsləhətinə əsasən doğum tarixləri üst-üstə düşdüyü təqdirdə ərə getmək və ya evlənməyə icazə verirdilər. Qadın toyunun səhəri günündən ər evində olan bütün üzvlərə, xüsusilə də, qaynanasına itaət etməli və qulluq göstərməli idi. Gəlin oğlan uşağı dünyaya gətirsə, hörmətli, qız uşağı dünyaya gətirsə, hörmətsiz olurdu. Kasıb ailələr öz qızlarını varlı ailələrə satırdılar. Qadınlar fiziki və əqli işgəncələrə məruz qalırdılar. Qadınlar hər cür formada təhqir edilirdi. Qadın oğul övladı dünyaya gətirməsə kişi oğul övladı dünyaya gətirmək üçün yeni arvad almalıydı. Kişilərin istənilən vaxt başqa qadınla da birlikdə ola bilmə hüquqları var idi. Bu qadın şəxsiyyətinin alçaldılmasına, qadının mövcudluğunun yox hesab edilməsinə bir nümunə kimi qəbul edilə bilər. Qədim Çin qanunlarına görə, qadın və qızlara təhsil qadağan idi. Onlar yalnız ev işləri ilə məşğul olmalı, uşaqlarının qayğısına qalmalı, əri və onun ailəsinə tabe olmalıydılar. Qərb qüvvələrinin 1840-cı il tiryək müharibəsindən sonra Çin işğal edildi və Çin qadınlarının vəziyyəti daha da ağırlaşdı. 1937-ci ildə Yaponiyanın Çinə hücumundan sonra qətlə yetirilən 30 milyondan çox insanın əksəriyyəti qadın və uşaqlar idi. Nanjinqi işğal edən yapon əsgərləri 20.000-dən çox Çin qadınına təcavüz etmişlər. Çin qadınlarının belə amansızcasına istismar olunmasına tarix bir daha əsla şahidlik etməyəcəkdi. Onsuz da cəmiyyətdə əzilən qadınlara daha böyük bir zərbə də amansız müharibələr nəticəsində vurulmuşdu. Bütün bu müsibətlərə qarşı çıxan qadınlar “qadın azadlığı hərəkatları” vasitəsilə öz etirazlarını bildirdilər (3, s.154-201).

Tarixdə Çin qadınının kişilərlə bərabər hüquqlara malik olması sahəsində müəyyən addımlar atılmışdır. Taypinlərin islahatlarından sonra Çində qadın məktəbləri yaradıldı. 1892-ci il, martın 17-də Young J. Allen tərəfindən Çində “Çin-qərb Qadınları” məktəbinin əsası qoyuldu. Burada əvvəlcə 7 qız təhsil alsada, 1912-ci ildən sonra ailəli qadınlar da təhsil almağa başladılar. Bu məktəbdə riyaziyyat, iqtisadiyyat, musiqi, əxlaq kimi dərslər ingilis dilində keçilirdi. Lakin çatışmayan nüans burada əsasən varlı ailələrin qızlarının təhsil alması idi.

Bu məktəbdən başqa “Vətənpərvər Qadın məktəbi”, “Çin Qadınının Məktəbi”, “Fundamental Qadın Məktəbi” yaradılmışdı. “Çin Qadınının Məktəbi” “Klassik Ortodoks Qadını Məktəbi” də adlandırılırdı. Onun əsası 1898-ci ildə Jinq Yuənşan tərəfindən qoyulmuşdu. 1898-ci ildə 12 şagird təhsil alırdı. 31 prinsipdən ibarət məktəbə qəbul qaydaları müəyyən edildi. Qızlar 8 yaşdan 15 yaşa qədər məktəbə qəbul olunurdu. Onlar müəyyən səviyyədə oxuyub-yazmaq bacarıqlarına malik olmalı, varlı ailələrdən gəlməli idilər. İncəsənət xadimləri və qulluqçuların uşaqları bu məktəblərdə oxuya bilməzdilər. Kişilərin məktəbə girişi qadağan olunmuşdu. Bütün işçilər və müəllimlər yalnız qadınlardan ibarət olmalıydı. Lakin Çin İmperatriçasının 1899-cu il “varis elan etmə haqqında” fərmanına etiraz edən Jinq Yuənşan şəhərdən uzaqlaşdırıldı. 1900-cü ildə məktəb bağlandı (4, s.71-90). Çatışmayan bəzi nüansları nəzərə almasaq, ümumiyyətlə, Çində belə məktəblərin yaranması qadınların sonrakı azadlıq mübarizəsinin təkanverici qüvvəsi hesab edilirdi.

Çində qadın və qızlar “footbinding” adlandırılan sıxılaraq ayaqları inkişafdan saxlayan işgəncəyə məruz qalır. Bu isə Çində qadın hüquqlarının ən acınacaqlı şəkildə pozulmasını göstərən tarixi bir fakt hesab olunur. “Footbinding” və ya “ayaqların sıxılması” Çində “gözəllik simvolu” hesab olunurdu. Çində gənc qızların ayaq ölçülərinin balaca olması üçün onların ayaqlarını ağır verəcək şəkildə sıx bağlayaraq inkişafdan dayandırirdilər. İdeal ölçü 4 inch, yəni 10 sm. hesab olunurdu. Bu ideal ölçü “Qızıl Lotos” adlandırılırdı. Bu ənənə əvvəllər yalnız saray rəqqasları arasında əmələ gəlsə də, Sun sülaləsi dövründə yayılıb, daha sonralar isə, ümumiyyətlə, bütün Çini əhatə etmişdir. Ayağın sıxılaraq bağlanması statusun göstərilməsi vasitəsi kimi populyarlıq qazanmışdır. Hətta ayaqlarını qəlibə saldıran varlı ailələrdəki qadınların işləməsinə ehtiyac yox idi. Valideynlər gələcəkdə varlı kişiyyə ərə gedə bilməsi üçün, xüsusilə, ailədəki böyük qızlarının məcbur olaraq ayağını sıxaraq bağlayırdılar. Çünki gələcəkdə digər bacıları böyük bacının varlı həyat yoldaşının həyatində işləyə biləcəkdi. Bu işgəncə nəticəsində 10% çinli qız qanqrenadan ölmüş və ya həyatları boyu davam edən əlilliyə məhkum olmuşdur. İnsanlıq əleyhinə cinayətə təşəbbüs kimi də qiymətləndirilə bilən bu ənənəni Tsin Mancur imperiyasının imperatoru Qanqxi kimi imperatorlar orta əsrlərdə bir neçə dəfə ləğv etməyə çalışsalar da, buna nail ola bilmədilər. XIX əsrdə artıq 40-50% Çin qadını bu ənənəni yaşamağa məcbur edilmişdir. Lakin dünyada insan hüquq və azadlıqları sahəsində gedən müsbət irəliləyişlər Çin qadınından da yan ötmədi. Belə ki, mancun qadınların əksəriyyəti ayaqlarının bağlanması etiraz edirdilər. Qadınların şüurlarını dəyişdirici təsirə malik olan əsas faktorlardan biri də missioner xristianların Çində məktəblər açması və qızların təhsilə cəlb olunması idi. Çin qadını keçmişin qalıq ehkamlarından təmizləyən ən birinci təkan “qadının təhsil alması” oldu. Qız və qadınların təhsil almağa başlamasının onlar üçün ilk uğurlu nəticəsi nə oldu? Əsrlərdir davam edən “footbinding” işgəncəsi 1912-ci ildə rəsmi olaraq qadağan olundu (5,

s.102-112). Məhz qadın hüquqları sahəsində ilkin islahatlar qadınları öz azadlıqlarını qazanmağa daha da həvəsləndirdi. Lakin təəsüflər olsun ki, ilk illərdə onlar illərlə kölə vəziyyətində, kişilərin əsarəti altında yaşaması səbəbindən fundamental dəyişikliklər əldə edə bilməmişdilər, hər dəfə uğursuzluğa düçar olmuşdular.

Hazırda da Çinin “qulağı və gözü” hesab olunan, yəni Çində həyatın bütün sferalarına nəzarət funksiyasını yerinə yetirən ÇKP-nin yarandığı dövrdə əsas məqsədlərindən biri də Çində kişi və qadın bərabərliyinə, qadın azadlığına nail olması idi. ÇKP-nin nəzarəti altında olan inqilabi siyasi qüvvələr qadın hüquqlarının müdafiəsini və onların statuslarını özündə ehtiva edən silsilə fərmanlar və qanunlar qəbul etdi. Bəs ÇKP Çin qadınına hansı üstünlükləri təqdim etdi? Çin qadınlarına görə, ÇKP-nin yaranması Çini əsrlərdir feodal əsarətindən, qul kimi yaşamaqdan, xarici işğalçılar tərəfindən hücumlara məruz qalmaqdan xilas etdi. Çin qadınları artıq 1949-cu ildən kişilərlə bərabər hüquqlar qazandı. 1949-cu ildə Çin Xalq Siyasi Məsləhət Konfransının Pekində birinci plenar iclası oldu. Burada nümayəndələrin 10.4 %-ni təşkil edən 69 qadın iştirak edirdi. Bu qadınlar bütün Çin əyalətləri qadınlarını təmsilən burada iştirak etmiş, kişilərlə bərabər bütün müzakirələrə qatılmış və qərar qəbul etmə proseslərində iştirak etmişlər. Konfransda Soong Ching Ling Mərkəzi Xalq Hökumətinin vitse-prezidenti seçildi. Li Dequan, Şi Liang və digər qadınlar dövlətdə əsas vəzifələri tutdu (6, s.29-35). Bu hüquqların 1949-cu ildən sonra Çin qadınına verilməsi onlar üçün əvəzəlməz xoşbəxtlik hesab oluna bilərdi. Çünki Çin qadınlarına siyasi, iqtisadi, mülkiyyət azadlığı kimi hüquqların verilməsi onların artıq aydın gələcəyinin dövlət tərəfindən təminatı hesab olunurdu.

1949-cu ildən sonrakı qadın hüquqları sahəsindəki islahatlara torpaq, səsvermə, sosial həyatda iştirak, savadsızlığın aradan qaldırılması, nikah haqqında qanun, əxlaqsızlığa qadağa, bərabər hüquqi və iqtisadi status, dövlət administrativ işlərində iştirak kimi sahələrdə qanunların qəbulu daxil oldu. Torpaq islahatı qadın və kişilər arasında ən əsas iqtisadi bərabərsizliyin qarşısını aldı. Belə ki, ailə üzvlərindən hər biri arasında torpaq bərabər şəkildə bölünməli idi. Hətta kənd yerində yaşayan qadınlar da kişilərlə bərabər torpaq mülkiyyətinə sahib oldular. Halbuki, əvvəllər qadınların heç bir formada mülkiyyət hüquqları yox idi. Qadınlar tam hüquqsuz varlıqlar kimi ərinin şəxsi mülkiyyətinə daxil idi. Hətta tarixin bütün dövrlərində yaşamış Con Lokk kimi siyasi xadimlər siyasi hüquq və azadlıqlarla yanaşı mülkiyyət hüquqlarını da prioritet hüquq hesab etmişlər. Məzlum Çin qadınları isə bu hüquqlardan məhrum idilər.

Çində qadınların seçki hüququ isə 1953-cü ildə rəsmi olaraq elan olundu. Çin qadını bu əsas hüquqa gərgin mübarizəsi nəticəsində nail oldu. Belə ki, artıq dövlətlə, siyasi proseslərlə bağlı bütün məsələlərdə Çin qadını kişilərlə bərabər səsə malik idi. Yəni onların kişilərlə bərabər qaydada seçmək və seçilmək hüququ var idi. 1953-cü ilin dekabrında Çin tarixində ilk demokratik

və genişmiqyaslı səsvermə keçirildi. 90% qadın səs verdi. Bu səsvermə Çin qadınına əvəzolunmaz xoşbəxtlik bəxş etdi. Onlar artıq əsrlərdir istər daxildə, istərsə də üzbəüz apardıqları mübarizədən qalib çıxmaqlarının sevincini yaşayırdılar. Məhz Çin qadınının əldə etdiyi bu möhtəşəm nailiyyətlər müəyyən səviyyədə Çində gender bərabərsizliyinin dövlət tərəfindən qarşısını aldı (7, s.86). Çində baş vermiş iqtisadi inkişaf nəticəsində qadınlar sosial həyatda iştirak etmək və dövlətə öz töhfələrini vermək üçün artıq illərdir oturduqları evlərindən cəmiyyət içərisinə çıxdılar.

Qədim Çində 90%-dən çox qadın savadsız idi. Millətin mədəni səviyyəsini yüksəltmək üçün 1952, 1956 və 1958-ci illərdə 3 mərhələdən ibarət olan savadsızlıqla mübarizə kampaniyası başlandı. Savadı tələf edən müxtəlif dərslərin, məşhur axşam məktəblərinin, həm kənd, həm də şəhərdə işçilərin boş vaxtlarında gedə bilmələri üçün məktəblərin sayı artdı. 1958-ci ildə artıq 16 milyondan çox qadın yazıb-oxumağı öyrənmişdi (8, s.158-178). Bu, uzun illər Çində qadınlara təhsilin qadağan olunduğunu nəzərə alsaq, onların təhsilə çıxışı nöqtəyi-nəzərindən çox böyük irəliləyiş idi. Hətta Çin qadınlarının əsrlərdən indiyədək yalnız özlərinin danışa bildiyi, sirrini qətiyyətlə kişilərə öyrətmədiyi “Nüşü” adlı dilləri vardır. Bu dil nənələrdən, analardan, bibilərdən, xalalardan ötürülərək günümüzədək gəlib çatmışdır. Bu dildə danışa bilən müəyyən qrup qadınlar gizlicə öz hiss və arzularını birbirləri ilə bölüşə bilirlər.

Nikah haqqında ÇXR qanunu 1950-ci ildə qəbul olundu. Bu, Yeni Çin haqqında qəbul edilmiş ilk əsasnamə idi. Buna əsasən feodal nikah sistemi ləğv edilir, məcburi evliliklər, erkən yaşda evliliklər, qadınların kişilərdən asılılığı, qız uşaqlarının satılması, kişilərin ailədə dominantlığı, uşaqların maraqlarına etinasız münasibət qadağan olundu. Yeni sistemin tətbiqi nəticəsində nikahda qadın və kişinin hər ikisinin azadlığı, cinsi bərabərliyi, monoqamiya (birarvadlılıq), qadın və uşaqların qanuni hüquqlarının müdafiəsi xüsusilə vurğulanırdı. Bu, illərdir sərt şəkildə qorunub günümüzə gəlmiş nikah adətlərində kütləvi inqilab hesab olunurdu. Bu qanunun qəbulundan bir neçə ay sonra kütləvi surətdə təbliğat məşını işlədi və nəhayət, ən ucqar kəndlərdən tutmuş böyük şəhərlərdə Çinin hər yerində yeni nikah qanunu barədə əhaliyə məlumat çatdırıldı. Məhz bu qanunun qəbulu ilə məcburi feodal nişan mərasimləri ləğv edildi, qadına şiddət, onlarla qeyri-insani rəftar qadağan edildi. Artıq sevgi vasitəsilə evliliklər qanuni hesab olunurdu. Minilliklərin acınacaqlı feodal evlilikləri ləğv edildi və demokratik şəkildə azad evliliklər qanuni hesab olundu. Bu qanunun qəbulu Çin dövləti tərəfindən qadın hüquqlarının qorunması sahəsində atdığı əsas vacib addımlardan biri hesab olunur (9, s.514-533). 1949-cu ildə ÇKP tərəfindən qəbul edilmiş qanunlardan biri də qız uşaqlarının abort edilməsinin qadağan olunması idi. Bu da həmin dövr üçün qadın hüquqları sahəsində atılmış ən böyük addımlardan biri kimi qiymətləndirilə bilər. Lakin 1979-cu ildən sonra bu qanun ləğv edildi. Çünki qəbul edilmiş “ailə planlaşdırması haqqında” qanun bunu tələb edirdi (9, s.532).

Əvvəllər əxlaqsızlıq yuvaları, əxlaqsızlıq, xəyanət ikrah doğuran və nifrətə layiq sosial fenomen olaraq qədim Çində mövcud idi. Yeni Çin Respublikasında 1949-cu ilin noyabrında əxlaqsızlığı qadağan edən qanun qəbul edildi (10, s.103-115). Bu qanunu birbaşa Pekin Bələdiyyəsi İkinci Xalq Nümayəndələri Konfransı qəbul etdi və əxlaqsızlığın bütün növünü Çində qadağan etdi. Artıq birbaşa bələdiyyələrin rəhbərliyi ilə dövlət bütün əxlaqsızlıq yuvalarını bağladı və orada fəaliyyət göstərən əxlaqsız qadınları xüsusi təhsil verən məktəblərə savadlanmaq üçün məcburi göndərdi. Nəticədə, bu qadınların həyata baxışları dəyişdi, onlara yoluxucu xəstəliklər əleyhinə peyvəndlər edildi, müalicə olundular, normal həyatlarına geri dönüb özləri işləyərək öz yaşayışlarını təmin etdilər. Pekin, Şanxay, Tianjin kimi böyük şəhərlərdə qadınların cinsi istismarı qadağan olundu və bununla da yüzlərlə qadın pul qarşılığında satılmaqdan, fiziki və əqli zorakılığa məruz qalmaqdan, namussuzluğa məcbur edilməkdən xilas oldu. Bu qanunun qəbulu beynəlxalq səviyyədə insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi çərçivəsində qəbul olunmuş hüquqi aktların davamı kimi də qiymətləndirilə bilər. Artıq Çində qadınlar satılmaq üçün qul olmaqlarını hiss etdilər.

İstər 1930-cu illərdə, yəni müharibə illərində, istərsə də 1958-61-ci illərdə, yəni kütləvi aclıq illərində valideynlər tapdıqları bütün qidanı ancaq öz oğul övladlarına yedizdirmişlər. Bu səbəbdən də həmin illərdə ölənlər qızlar oğlanlara nisbətən çoxluq təşkil edirdi. Bu və bunun kimi tükürpədicilik və insanlıq əleyhinə yönəldilmiş məsələləri araşdırdıqca Çin qadınına acımaqdan başqa insanın əlindən başqa bir şey gəlmir. Artıq Çində qadınlar kişilərlə bərabər hüquqi status daşıyır. Yeni Çin hüquqi sisteminə əsasən qadın hüquq və azadlıqları müdafiə olunur. Təbii ki, bütün bu hüquqlar həm Konstitusiyaya, həm də Qadın Hüquqlarının Müdafiəsi Üzrə Qanuna əsasən müdafiə olunur. Eyni zamanda bununla bağlı dövlət idarələri və yerli orqanlar tərəfindən müxtəlif xüsusi dövlət qanunları, administrativ fərmanlar qəbul edilib. Konstitusiyaya əsasən qadına qarşı hər hansı bir formada ayrıseçkilik, pis rəftar, təqib qadağan olunmuşdur.

ÇXR-nın 1982-ci ildə qəbul olunmuş sonuncu Konstitutsiyasında açıqca vurğulanır ki, “Qadınlar həyatın bütün sferalarında, siyasi, iqtisadi, mədəni, sosial və ailə həyatında kişilərlə bərabər hüquqları daşıyırlar... Dövlət qadınların hüquq və maraqlarını tam müdafiə edir, kişi və qadınlara gördükləri eyni işə görə bərabər maaş vermək, qadınlara da kişilərlə eyni səviyyədə təlimlər keçmək və onlar arasından savadlı kadrlar seçmək prinsipi tətbiq edir... Nikah, ailə, ana və uşaq dövlət tərəfindən müdafiə olunur... Nikah azadlığının pozulması qadağan olunur... Yaşlı, qadın və uşaqlarla pis rəftar qadağan olunur.” Konstitusiyaya prinsiplərinə əsasən Nikah haqqında Qanun, Miras haqqında Qanun, Mülki Hüquqlar haqqında Qanun, Cinayət haqqında 10 fundamental qanun qəbul edilmişdir. Dövlət Ədliyyə orqanları, müxtəlif nazirlik və idarələr yuxarıdakı 10 fundamental qanunun nəzdində 40-dan çox administrativ fərman və tənzimləmələr imzalamışdır. Yerli idarəetmə orqanlarında isə 80-dən çox

yerli qanun qəbul edilmişdir. ÇXR-nın Qadın Hüquqları və Maraqlarının Müdafiəsi Üzrə Qanunu 1992-ci ildə rəsmi olaraq qəbul edilmişdir (11, s.105-139). Məhz bu qanun qadınların sosial statusunu gücləndirən, hüquq və azadlıqlarını təmin edən əsas hüquqi silah hesab edilir. Qəbul edilmiş yeni qanunlar sayəsində Çində qadınlar artıq rahat təhsil alır, seçkilərdə iştirak edir, dövlət orqanlarında işləyir, mülkiyyət əldə edə bilir, hüquqları pozulduğu təqdirdə məhkəmələr vasitəsilə onu bərpa edir.

Yuxarıda qeyd edilən genişmiqyaslı kütləvi hərəkətlər nəticəsində bir neçə il qəbul edilən islahatlar bütün feodal cəmiyyətinin qalıqlarının üzərindən xətt çəkdi və müasir çiçəklənən Çinin gələcək uğurlar qazanmasına təkan verdi. Bu, xüsusilə də, qadın azadlığının qazanılması nöqtəyi-nəzərindən çox qürurverici bir nailiyyət hesab olunur. Hazırda Çində qadın hüquq və azadlıqları müəyyən səviyyədə dövlət tərəfindən qorunur. Lakin 1979-cu ildən 2013-cü ilədək Çində tətbiq olunan tək uşaq siyasəti gender bərabərsizliyini daha da möhkəmləndirdi. Belə ki, Konfutsianizm ənənələrini əsas götürən Çin ailələri doğulacaq yeganə uşağın oğlan olmasını istəyirdilər. Çünki Konfutsi ənənələrinə görə, yalnız oğul ailənin davamçısı hesab olunurdu. Ona görə də hələ doğulmamış qız uşaqlarından imtina edirdilər. Hazırda Çində qadınların sayı kişilərin sayından azdır. Çində karyera sahibi olmaq istəyən qızların əksəriyyəti ərə getmir və onlar “evdə qalmış qızlar” hesab olunur. Onların ərə getmək istəməmələrinin səbəbi iş həyatında yüksək nailiyyətlər əldə etmək istəmələridir. Belə ki, Çində işə götürənlər ailəli qadınları işə götürməmək üçün hər cür bəhanələrdən istifadə edirlər. Müəssisə sahiblərinin düşüncəsinə görə, ailəli qadının evdə əri və uşaqları olduğu üçün o, daha faydalı işlər görə bilmir, müəyyən dövrlük analıq məzuniyyəti haqqından istifadə edir, bu da həmin müəssisənin müəyyən dövrlük işləməyən işçisinə pul ödəməsinə səbəb olur. Kişiləri işə qəbul etmək isə müəssisə sahiblərinə daha çox fayda verir, çünki onlar qadınlar kimi “iqtisadi problem” törətmir. Buradan da başa düşürük ki, qadın hüquq və azadlıqları Konstitusiya ilə tənzimlənsə də insanların əksəriyyətinin düşüncə tərzləri və qadına münasibəti dəyişməyib.

Beləliklə, qadın tarixin bütün dövrlərində çətinliklərə sinə gərməyi bacaran, ailə və uşaqlarına qayğı göstərən, eyni zamanda, cəmiyyətə maddi və mənəvi töhfələr verən çox güclü bir varlıqdır. Lakin əksər cəmiyyətlərdə qadınlara münasibət çox pis olmuş, onlara heç bir siyasi və iqtisadi hüquqlar verilməmişdir. Bunlardan biri də Konfutsi təliminə itaət edən Çin cəmiyyətidir. Burada dinin və köhnə adətlərin qaydalarına əsasən qızlar və qadınlar heç bir hüquq və azadlığa sahib deyildi. Qızlara və qadınlara “footbinding” (ayağın sıxılaraq bağlanması) kimi ənənəvi işgəncə verirdilər. Belə ki, ayağı inkişafdan dayanmış qız və qadınlar daha kübar həyat tərzini sürə bilərdi. Bu işgəncəli proses nəticəsində qızların əksəriyyəti ölmüş və ya əlil olmuşdur. Qızlar ancaq valideynlərin namizədi müəyyənləşdirməsi və astroloqun bu namizədi təsdiqləməsindən sonra ərə gedə bilərdi. Qız əvvəlcə ata evində min cür əzab-əziyyət

görür, sonra bu əzab ər evində ikiqat artırdı. Gəlin ərinə, onun bütün qohum-əqrəbələrinə, xüsusilə, öz qaynanasına itaət etməli, oğlan övladı dünyaya gətirməli, ərinin uzunömürlü olmasına çalışmalı idi. Oğlan övladı olmayan qadının əri yenidən evlənə və yeni arvadını da evə gətirə bilərdi. Bu gün də Çində oğlan övladı, xüsusilə, kənd yerlərində öz önəmliliyini qoruyub-saxlayır. Tək uşaqlı Çin ailələrin əksəriyyətində yeganə uşaq oğlandır. Bu da hələ də Çində gender bərabərsizliyinin olmasına sübutdur. Xüsusilə, işlə təmin olunmaq sahəsində qız və qadınlara Konstitusiyada öz əksini tapmayan süni maneələr törədilir. Lakin 1949-cu ildən sonra ÇXR-da qadın hüquq və azadlıqları sahəsində, yəni onların mülkiyyət, cəmiyyətdə iştirak, işləmək, istirahət, iqtisadi, siyasi, seçki hüquqları və s. haqqında qanunlar qəbul edildi. Bu nailiyyətlərə Çin qadını istər Xianq Jinqyu kimi qadınların qadın hərəkətlərindəki fəaliyyəti, istərsə də savadsızlığın aradan qaldırılması nəticəsində nail olmuşdur. Bu məqalədə Çində qadın hüquqlarının pozulmasının səbəb və nəticələri, bu sahədə qəbul olunmuş qanunlar və onların əhəmiyyəti, eyni zamanda Çin qadınının bu günü haqqında məlumat əks olunmuşdur.

Çindən fərqli olaraq Respublikamız Azərbaycanda isə hal-hazırda qadın hüquq və azadlıqları sahəsində başda Azərbaycanın birinci xanımı Mehriban Əliyevanın bu sahəyə xüsusi diqqət və qayğısı ilə müşahidə olunan genişmiqyaslı işlər görülür. Bu gün Azərbaycan qadını əlinin çata bildiyi və ününün yetə bildiyi hər yerdə vardır. O, heç bir maneə ilə üzləşmədən istənilən dövlət və qeyri-dövlət sektorunda vəzifə sahibi ola bilər. Dövlət məktəblərində, universitetlərdə qız və oğlanların bərabər şəkildə təhsil almaq hüquqları vardır. Bu gün bizim sambo üzrə beş qat dünya çempionumuz olan əməkdar idman ustamız Zülfiyyə Hüseynova kimi qəhrəman qadınlarımız çoxdur. Dövlətimiz belə bacarıqlı qadınlara istər maddi, istərsə də mənəvi hertərəfli köməklik göstərir. Əminəm ki, mənim kimi hər bir Azərbaycan qadını fəxr edir ki, o, Azərbaycanlıdır. Dövlətimizin, xüsusilə, prezidentimiz Cənab İlham Əliyevin və onun xanımı Mehriban Əliyevanın Azərbaycan qadınlarının hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi sahəsində dəstəyini və qayğısını görmək bizi daha da qürurlandırır.

Ədəbiyyat:

1. Əl-Quranul-Kərim, Ət-Təkvir Surəsi 8-9, İslam Mədəniyyət Maarifi nəşri, 2001, s. 1264.
2. McElderry, Andrea (March 1986). "Woman Revolutionary: Xiang Jingyu". *The China Quarterly* (105): 95–122.
3. Robert A. Pape. Why Japan Surrendered. *International Security*, Vol. 18, No. 2 (Autumn, 1993), pp. 154–201.
4. Kai Wing Chow, Tze-Ki Hon, Hun-yok and Don C. Price, *Beyond the May Fourth Paradigm: In search of Chinese Modernity*, The Rowman and Littlefield Publishing Group, 2008, 71-90.
5. Feng Jicai, *The Three-Inch Golden Lotus: A Novel on Foot Binding (Fiction from Modern China)*, University of Hawaii Press, 1994, 102-112.
6. Lijun Yuan, *Reconceiving Women's Equality in China: A Critical Examination of Models of Sex Equality*, Rowman & Littlefield Publishers, 2005, pp. 29-35.
7. People's Republic of China Year-book, Xinxua Publishing House, 1996, p.86.
8. Wang Zheng (2003): Gender, employment and women's resistance. In: Perry, Elizabeth J./ Selden, Mark: *Chinese Society, 2nd Edition. Change, conflict and resistance*. London/NY, pp.158-178
9. Spence, Jonathan D. *The Search for Modern China*. New York: W.W.Norton and Co. Inc. 1990, pp.514-533.
10. Chang, Jung. *Wild Swans: Three Daughters of China*. New York: Bantam Doubleday, 1991, pp. 103-115.
11. Xiaoping Cong, "Marriage Law and Gender in Revolutionary China, 1940-60", Cambridge University Press, 2016, pp.105-139.

Фидан Джабраил кызы Алескерова**Историческая борьба женщины Китая за достижения
их права и свободы****Резюме**

Женщина является гармонией общества, она - свет общества. Общество Китая с исторических времен является грубым нарушителем женских прав. Здесь женщина как в отцовском, так и в доме мужа подвергалась разным видам наказания.

Женщины страдали от закрытия ног (Бинтование ног). Если женщина оставалась вдовой, она не имела право второй раз выходить замуж. Только если женщина рожала сына, к ней относились с уважением.

С 1949-го года, после Китайской Народной Республики женщины Китая получили право на образование, выборы, имущественное положение, политические и экономические права. Этому причиной также стало движение за права женщин, которым возглавлял Х. Джинг в конце XIX в начале XX века.

Тем не менее права женщин по-прежнему нарушаются в этой стране. В отличие от Китая, в Азербайджане права женщин защищая на уровне государства.

Ключевые слова: права женщин, пытки, женское движение, Конституция, запретить.

Fidan Jabrael Alasgarova

The historical struggle of Chinese women for their rights and freedom and their achievements

Summary

A woman creates the harmony in the society, she enlightens the society. Chinese society is a society where women's rights are historically violated. The girls were treated violently in their fathers' houses, after the marriage in their husbands' houses. They did not have any political and economic rights.

The "foot-binding" (painfully tight binding the feet of young girls to prevent further growth) were applied to the girls and women. Widow women were not allowed remarry. Women were only respected if they give a birth to a boy.

Since 1949, after the establishment of the People's Republic of China, Chinese women have obtained rights for education, election, property, political, economic and other rights. The main reasons for this progress were the women's movement lead by women's rights activists like Khiang Jingyu and also the elimination of certain level of illiteracy at schools established for girls in China in the late nineteenth and early twentieth centuries.

Women's rights are being violated in this country as well. However, unlike China, currently the women`s rights are highly protected in the Republic of Azerbaijan.

Keywords: women's rights, torture, women's movement, the Constitution, to ban.